

Pedagogická psychologie

Člověk je tajemstvo. Treba ho rozlúštit. A ak ho budeš lúštit aj celý život, nehovor, že si strácal čas. Zaoberám sa tým tajemstvom, pretože chcem byť človekom.

F. M. Dostojevskij

K aktuálním problémům

Jan Beran

Ve svém úvodním vystoupení vycházím z podkladů prof. Heluse, které poskytl pro jednání sekce pedagogické psychologie.

Nikdo z nás jistě nepochybuje, že růst významu pedagogické psychologie je nanejvýš potřebný pro úspěšnou realizaci vnitřní reformy naší školy. Je ovšem zapotřebí, aby tato disciplína přestala být prezentována jako toliko komentovaná aplikace psychologie obecné a vývojové, či jako víceméně abstraktní poučování. Jejím naléhavým úkolem je rozpracování vlastních teoretických a metodologických východisek a strategických postupů, vyvěrajících z *analýzy pedagogických situací, z rozboru psychologické podstaty výchovného a vzdělávacího působení, z reflexe postavení a vývoje jeho aktérů a z analýzy situovanosti a vývoje člověka v různých typech edukačního prostředí.*

V té souvislosti se zamýšlíme nad tzv. „velkými“ tématy, která budou mít zřejmě pro další vývoj naší školy klíčový význam a jejichž adekvátní rozpracování je *nespornou doménou pedagogické psychologie.* Soudíme, že jde o následující témata:

1. *Dítě, zejména dítě jakožto žák, edukant.* Jeho dnešní podoby a problémy, možnosti a ohrožení jeho vývoje v soudobém civilizačním (postmoderním) kontextu.
2. *Efektivní vyučování a učení,* se zřetelem k možnostem jejich inovací, umožňovaných výsledky výzkumů. Jde především o rozpracování nejruznějších psychotechnologických postupů, programů realizací potencialit, kompenzačních tréníngů, zavádění technických prostředků do výuky, samoučení, realizaci organizačních a řídicích intervencí apod.
3. *Analýza „prostředků“ tradiční školy,* pokud je založena na stereotypizovaném a dětské mentalitě odcizeném ovládnání — manipulování

osobnosti a vývoje žáka vnějšími, autoritářsky uplatňovanými silovými prostředky, spojovanými se zjevným či skrytým navozováním strachu, úzkosti, podřídivé adaptivnosti a s potlačováním individuálního svérázu. Součástí této kritické analýzy je nastolování a prověřování „jiných možností školy“, jiných variant součinnosti učitelů a žáka, jiných alternativ praktikování výchovy a vzdělávání.

4. *Vypracovávání a projektování programů humanizace školy, vzdělávání a výchovy*, a to v celku i v detailu. Přitom nejde primárně o to, poskytovat žákovi jen příležitosti pro vyjádření, ale hlavně o kultivaci jeho kompetencí, svérázů, originalit. Jde o to, otevřít mu přístupy k jeho vlastní vzdělávací autoregulaci, k odhalení možností vlastní svéprávnosti v realizaci vzdělávacího seberozvoje. Významným tématem je humanizace školy, tzn. způsobilosti vytvářet kooperativní komunitu dětí na základě jejich rozdílů, vyjadřujících především jejich svérázné přínosy pro pospolitost. Rozdílů v nadání, kulturně socializačním pozadí, zdraví či handicapu, učebním a poznávacím stylu, temperamentu, životních zkušenostech, apod.
5. *Kultivace učitelovy sebereflexe a učitelova seberozvoje*. Cílem je eliminovat nejrůznější nebezpečí, která vzhledem k dítěti učitel představuje svými nekontrolovanými a neuvědomělými edukačními praktikami a stereotypy.

Kromě těchto „velkých“ témat vyvstávají před pedagogickou psychologií čas od času naléhavé úkoly, které vytyčují vyšší orgány řízení školství, nebo které vyplývají z palčivých kolizí praxe apod. V těchto dnech je to např. téma standardů — jejich pojetí, tvorby a zjišťování, nebo téma realizace tvořivých aktivit žáků, či téma kooperativního vyučování, tvorby učebnic, kvalitativní analýzy procesu a výsledků výchovně vzdělávacího procesu.

Domníváme se, že jde o celou řadu mimořádně významných pedagogických potřeb a jevů, které musí pedagogická psychologie v těsné spolupráci s učiteli, žáky a jejich rodiči nejen analyzovat, ale postupně dávat i zcela konkrétní východiska pro praxi škol.

Závěry ze sekce (V závěrečné diskusi sekce byla stanovena tato doporučení)

1. Propracovávat pedagogickou psychologii a teorii osobnosti žáka pro potřeby hlubšího pochopení pedagogických interakcí.
2. Spolupracovat více se sekci pedagogické psychologie Psychologické společnosti a s nezávislými pedagogickými iniciativami. (V rámci Čs-PS je registrováno jen malé množství psychologů.)

3. Bylo konstatováno, že schází objektivní a komplexnější analýza současného stavu naší školy, stavu vnitřní přestavby z pohledu žáků, rodičů i učitelů. Zpráva o výsledcích výchovně vzdělávací práce za školní rok 1991/92 zpracovaná ČŠI, byla alarmující. Považujeme to za významný signál.
4. Na potřebu užší spolupráce s pedagogickými psychology upozornili v diskusi oboroví didaktici.

Asertivní styl komunikace a jednání ve škole

Alena Vališová

Na řadě škol se nyní experimentálně ověřují různé varianty didaktických modelů, z nichž každý preferuje více či méně určitý aspekt v rozvoji osobnosti dítěte. Některé zdůrazňují rozvíjení kooperativních dovedností, jiné kladou důraz především na prožitky žáka, další na rozvíjení tvořivosti apod. V určitých detailech se tyto modely (otevřené vyučování, rozvíjející, problémové, konstruktivní, kooperativní aj.) odlišují i ve svých filozofických, pedagogických a psychologických východiscích.

Mnohé prvky však mají uvedené didaktické přístupy ve své konkrétní podobě společné. Důraz kladou na rozvíjení komunikativních dovedností, prožitkové stránky osobnosti dítěte a rozvoj jeho autentičnosti. Tyto cílové požadavky jsou také součástí „světa asertivity“.

1. Asertivitu do školy — ano či ne?

Je vůbec asertivita vhodná do pedagogického prostředí, do školy a rodiny? Proč asertivitu do školy, vždyť učitelé jsou asertivní až dost! Kdo má být vlastně asertivní, učitel nebo žák? S podobnými otázkami a výroky se občas setkávám. Domnívám se, že vycházejí z nepochopení či jednostranného chápání asertivity jako sebeprosazování z titulu moci, nadřazenosti učitele, rodiče, dospělého jako předem dané autority.

Termín *asertivita*, *asertivnost* zahrnuje poměrně širokou škálu lidského chování v interakci se sociálním prostředím. Vyčerpávající překlad je obtížný, proto bývá tento pojem používán v původním názvu. Podstatu asertivity lze chápat jako *takový způsob komunikace a jednání, kterým člověk vyjadřuje a prosazuje upřímně, otevřeně a přiměřeně své názory, myšlenky, postoje jak pozitivní, tak i negativní podoby, postupuje tak, aby neporušoval asertivní práva svá ani ostatních lidí. Pro některé jedince tvoří celoživotní*